

Morgenbladets kronikk 24. juni 1952

Blokadepolitikk kontra nøytralitet

Av overlæge Johan Scharffenberg

History of The Second World War. United Kingdom Civil Series. Edited by W. K. Hancock The Economic Blockade. Volume I. By W. N. Medlicott London 1952.

I

DE forskjellige sider av den annen verdenskrigs historie blir skildret i offisielle engelske serier. Professor W. K. Hancock er hovedredaktøren for United Kingdom Civil Series, et ledd i dem er ovennevnte første bind av en fremstilling av den økonomiske blokade. Forfatteren W. N. Medlicott er professor i historie ved University College of the South-West, Exeter.

I den første verdenskrig 1914-18 virket «the Ministry of Blockade». Dets etterfølger «the Ministry of Economic Warfare» ble opprettet etter utbruddet av den annen verdenskrig for å gjennomføre de planer for den økonomiske krigsførsel som var utarbeidet fra 1936.

I slutten av året 1941 fikk professor Medlicott i oppdrag å forberede en offisiell historisk redegjørelse for dette ministeriums virksomhet. Størsteparten av boken ble skrevet i tiden fra februar 1942 til desember 1945 da han var heldagsopptatt i ministeriet. Etterat han i januar 1946 hadde gjenopptatt universitetsarbeidet fortsatte og fullførte han verket «som best han kunne under fredens mindre bekvemme vilkår».

Ministeriet ble oppløst etter krigens slutt og dets arkiv spredt, til stor ulempe for dets offisielle historiker. Han har imidlertid hatt fri adgang til

dokumentene fra dette ministerium og de institusjoner som samarbeidet med det, til kopier av telegrammer til Foreign Office osv. Det gjelder for ham som for andre forfattere at de og hovedreaktøren «er eneansvarlige for de gjorte redegjørelser og de uttrykte synsmåter».

Hvor videnskapelig objektive de enn søker å være, vil subjektive synsmåter og verdidommer ubevisst kunne spille inn. Derfor kan arbeider som dette ikke erstatte diplomatarisk gjengivelse av selve de aktstykker de bygger på, til bruk for andre forskere som kanskje vil trekke avvikende slutninger.

Efter den første verdenskrig utgav England «British documents on the origin of the war» i en lang rekke bind, formentlig vil en lignende publikasjon komme for den annen verdenskrig. Foreløbig må vi være takknemlig for solide oversiktsarbeider.

Det foreliggende første bind omfatter blokadens historie til juni 1941 annet bind kommer formodentlig snart.

Fortalen er datert 14. november 1950, men boken utkom først i 1952. Med sitt mønstergyldige register er den på 732 sider. Her kan bare kapitel IV «War Trade Agreements: The Northern Neutrals» bli mer utførlig referert men innledningen (særlig avsnittet Neutral Rights and Duties) letter forståelsen av blokaden som et av de viktigste våpen for en stor flåtemakt.

Blokadens oppgave er å hindre tilførsel til fienden av va-

rer (ikke bare kontrabande til bruk for krigsførselen, men også råstoffer til industrien, næringsmidler til sivilbefolkningen osv.) og fiendens utførsel av egne varer. Hensikten er å forkorte og vinne krigen ved å lamme fiendens økonomiske liv og derved såvidt mulig spare eget folk for de ofre selve kampen krever.

Dette formål i seg selv er rettmessig, men således blir krigen total, rettet mot hele fiendefolket, også kvinner og barn, og blokademakten må konsekvent søke å trekke de nøytrale stater med i avsperringen. Derved må det bli en motsetning mellom blokadepolitikk og nøytralitet.

I den folkerettslige teori har en nøytral stat rett til å handle fritt med begge krigsførende parter og med alle andre nøytrale stater.

En krigsførende stat har selvfølgelig rett til å nekte utførsel av egne produkter til en nøytral stat eller til å kreve garanti mot gjenutførsel til fienden, og den kan derved legge et sterkt press på den nøytrale stat.

Men i praksis går blokademakten langt videre, den kan søke å tvinge den nøytrale stat til å innskrenke eller stanse sin utførsel av egne produkter til fienden. Enda verre: blokademakten kan gripe inn i handelen mellom nøytrale stater innbyrdes, kontrollere den ved visitasjon av nøytrale skip, rasjonere tilførslene osv.

Den folkerettslige teori har krevet at blokaden skal være effektiv og begrenset til fiendens havner og kyster (s. 4:

«The blockade must be limited to the ports and coasts of the enemy»). Men allerede i den første verdenskrig trakk England blokadelinjer i det frie hav, således tvers over Nordsjøen, og Tyskland svarte med mineutlegging og ubåtkrig. Ved denne utvidelse av blokaden til internasjonalt farvann ble stillingen for de nøytrale stater langt vanskeligere enn i eldre tid. Så lenge USA selv var nøytrale hevdet de «havets frihet», men fra sin inntreden i krigene 1917 og 1941 deltok de selv i blokaden.

I begge verdenskrigene søkte de skandinaviske og andre nøytrale stater å hevde sine teoretiske rettigheter, men måtte i praksis finne seg i mange overgrep og selv gjøre mange avvik fra en strengt upartisk nøytralitet.

De nordiske stater og Holland slapp å bli trukket inn i den første krigen, i den annen lyktes dette bare for Sverige som dog ble tvunget til mange innrømmelser til begge sider etter krigens gang.

I den annen krig ønsket vestmaktene å få en ny front mot Tyskland på den skandinaviske halvøy eller i det minste å hindre Tyskland i å trekke fordel av vår nøytralitet, navnlig for sin malmtilførsel.

Medlicott gir en instruktiv fremstilling av den engelske blokadepolitikk overfor de skandinaviske stater og Island, med viktige nye enkeltheter, hans bok er derfor blitt adskillig kommentert i den svenske presse og bør bli det også i den norske. Her kan bare forholdet til Norge og delvis til Sverige bli omtalt.

Under den første verdenskrig var det på enkelte hold, navnlig i Sverige, visse protyiske følelser, men i den annen var det i de fredelige og demokratiske skandinaviske stater liten sympati for Nazi-Tyskland. Tidli-

gere hadde de i Tyskland sett et bolverk mot Russland, men nazi-sovjet-pakten i august 1939 svekket dette håp. De kunne regne med at politiske tradisjoner ville avholde England og Frankrike fra militære angrep, og at Sovjet-Russland og Tyskland på grunn av gjensidig mistro ville la de skandinaviske stater i fred.

Ved krigens utbrudd erklærte de i innbyrdes forståelse å ville overholde en strengt upartisk nøytralitet og hevde sin rett til normale handelsforbindelser men de kom ikke langt med planer for samarbeid og gjensidig støtte (s. 140: joint action in the economic sphere was not attempted). «Sovjet-angrepet på Finland tjente bare til å vise deres mangel på evne til å forsvare hverandres nøytralitet ved praktiske forholdsregler.»

«I det hele kan det bli sagt at alle de skandinaviske staters politikk ble ledet av frykt for tysk eller russisk inngripen, og at den dristigste kurs som de følte seg forberedt til å følge var under navn av «normal handel» å opprettholde abnorme tilførsler til Tyskland» (s. 141).

En handelsavtale mellom England og Sverige ble sluttet allerede 7. desember 1939.

Av de mange varer Tyskland i fredstid innførte fra Sverige, var jernmalm viktigst, men England og Frankrike kjøpte en langt større del av Sveriges samlede utførsel (i 1937 32,4 prosent mot 15,8 prosent til Tyskland). På forhånd syntes England derfor å kunne øve et sterkere økonomisk press på Sverige enn Tyskland, men Sverige hadde lagt opp store forråd av korn og andre varer, og dets frykt for tysk angrep var så sterk at det ikke kunne gå langt i å motsette seg tyske krav. 7. september 1939 forsikret den daværende kabinetssekretær Erik Boheman til den britiske minister i

Stockholm, Edmund Monson, at regjeringens sympatier var helt på britisk side og at den ønsket en handelsoverenskomst. Sverige tilskattet ikke å tjene på krigen som under den forrige krig, men hvis det innskrenket sin utførsel til Tyskland, navnlig av jernmalm, fryktet det for krig. Forhandlingene ble ført i London fra slutten av september. Det vanskeligste punkt var malmutførselen. Merkelig nok ble de engelske forhandlere ubehagelig overrasket ved opplysningen om at hvis utførselen over Narvik ble stoppet, kunne den i full utstrekning foregå fra Luleå i de åtte måneder den botniske viken er isfri. Boheman som ledet denne del av forhandlingene, kunne bare tilby «et strengt hemmelig løfte om at Sverige skulle gjøre sitt beste for å begrense sin utførsel av jernmalm til Tyskland, med teknisk begrunnelse».

«Det syntes lite tvilsomt at den svenske regjering så med likegyldighet, og i grunn med tilfredshet, på enhver vanskelighet som en innskrenkning av svenske tilførsler kunne volde tysk krigsvirksomhet.»

Boheman trodde at den antydde tekniske obstruksjon ville bli mer tilfredsstillende for England enn det fremgikk av forhandlingene.

England trengte selv visse tilførsler fra Sverige, «de allierte hadde for tiden hverken de økonomiske eller de militære våpen som kunne sette dem istand til å tvinge Sverige effektivt,» et brudd kunne virke uheldig på stemningen i de andre nordiske stater og USA. Alt ialt fant både ministeriet for den økonomiske krigsførsel og krigskabinettet det hensiktsmessigst å slutte handelsavtalen med Sverige av 7. desember 1939.

Overfor Norge var Englands holdning langt strammere herom i neste artikkel.

Johan Scharffenberg.